

AI som forskningsassistent

Thomas Fürth

I lördags arrangerade GF en temalördag om maskinell texttolkning, HTR – *Handwritten Text Recognition*. Med hjälp av AI har vi släktforskare fått tillgång till ett verktyg som med stor träffsäkerhet gör svårlästa dokument till exempel domböcker sökbara och tolkade och det med en oslagbar snabbhet. Jag tror att HTR kommer att bidra till en stor förändring av släktforskningens villkor helt i nivå med både digitaliseringen av kyrkböckerna och andra arkivhandlingar och DNA-släktforskningens framväxt.

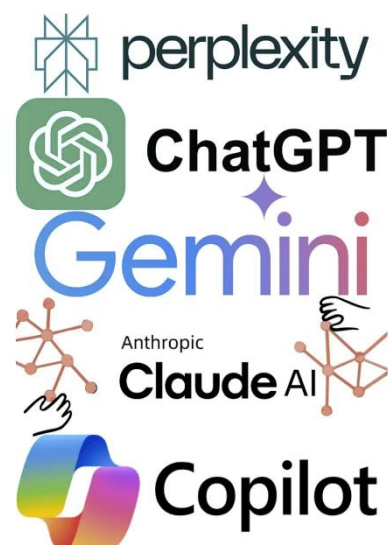
Men det gäller inte bara transkribering av gammal handstil. AI innebär så mycket mer. Man kan använda AI som sin *forskningsassistent*. Många har säkert märkt att det har blivit svårare att söka på Chrome, Safari, Microsoft Edge eller vilken webbläsare du nu använder. Vi tycks ha blivit inlåsta i våra egna bubblor och bara kända webbplatser kommer överst. Då kan AI också vara en stor hjälp.

I Chrome finns en AI funktion redan inbyggd. Du har säkert märkt att längst upp till vänster står det *AI-läge* sedan kommer de vanliga söklägena som *Allt*, *Bilder*, *Video*, *Nyheter* och så vidare. Klicka på AI-laget och ställ den fråga du vill ha svar på. Då böjar AI att "tänka" och sedan får du en mer eller mindre utförlig rapport som svar på din fråga. Du kan även bifoga ett dokument och ställ en fråga om innehållet.

Jag ska ta ett exempel. Jag just skrivit en artikel om min farmors farfar och hans sju syskon som alla utvandrade under 1800-talet från födelseorten Pullitz i Mähren till Ungern. Flertalet av dem flyttade till Pest, som senare tillsammans med Buda blev en stad, Budapest. Ungern var vid den här tiden liksom Mähren, del av kejsardömet Österrike och mycket mer mångnationellt än idag. Det dominerade språket i Budapest fram till slutet av 1800-talet var tyska. Alla stadens gator hade tyska namn och folkbokföringen var på tyska fram till 1867.

Jag var intresserad av var i Pest/Budapest mina släktingar slog sig ner och bodde. Både födelse-, vigsel- och dödböcker anger nämligen gatan de bodde på när deras barn föddes, de själva eller deras barn gifte sig eller olika familjemedlemmar avled, men gatunamnen var skrivna med sina tyska namn. Jag hade sedan tidigare ett minne av att jag hade hittat en adressbok på nätet som angav Budapests gatunamn på tyska och ungerska. Det vara bara att söka på det tyska namnet så fick man upp det ungerska och vice versa. Men hur jag än googlade fick jag inte upp den sidan jag letade efter.

Då tog jag hjälp av AI-läget och frågade efter de gamla tyska namnen på Budapest gator. Jag fick då en hel utredning i ämnet. Se själva här en del av den:

Under 1700-talet och början av 1800-talet var **Pest** (tillsammans med Buda) en dominerande tyskspråkig stad, vilket återspeglades i att nästan alla gator hade tyska namn. Denna period avslutades gradvis genom en **magyarisering** (förungersning) av stadsbilden, särskilt efter reformeran och revolutionen 1848.

Här är några historiska tyska gatunamn i Pest och deras nuvarande ungerska motsvarigheter:

Historiskt tyskt namn	Nuvarande ungerskt namn	Noteringar
Königs-Gasse	Király utca	"Kungs-gatan" – en av de äldsta affärsgatorna.
Land-Strasse	Károly körút / Bajcsy-Zsilinszky út	Den gamla huvudvägen som ledde ut ur staden.
Waitzner-Gasse	Váci utca	Idag känd som Pests främsta shoppinggata.
Drei-Kronen-Gasse	Hercegprímás utca	Namngiven efter ett välkänt värdshus.
Schiffs-Gasse	Hajó utca	"Skepps-gatan" nära floden Donau.
Herren-Gasse	Úri utca	"Herr-gatan"; namnet ändrades under 1800-talet.

Kan man lita på detta? Nej inte rakt av. Man bör givetvis kontrollera källorna och använda vanlig källkritik. Hur gör man då? Ja man kan till början med fråga AI. Vad är dina källor och upp kom följande text.

Här är en förteckning och länkar till resurser där du kan hitta de historiska tyska gatunamnen i Pest under din period (1840–1867).

Digitala resurser och listor

För en fullständig vetenskaplig förteckning över gatunamn i Budapest (inklusive de tyska namnen för Pest) rekommenderas följande källor:

- **Budapest City Archives (Hungaricana):** Här finns digitaliserade historiska kartor från 1840- till 1860-talet. På dessa kartor är gatunamnen ofta angivna på tyska eller är tvåspråkiga.
- Adress-Kalender von Pest, Ofen und Alt-Ofen 1875. (Budapest, 1875)

https://library.hungaricana.hu/en/view/FszekCimNevTarak_11_009_05/?pg=4&layout=s

- [Arcanum Maps - Historiska kartor](#): Denna interaktiva tjänst låter dig se exakt var gator som *Königs-Gasse* eller *Waitzner-Gasse* låg och jämföra dem med dagens karta.
- [Buda-Pests gatunamn \(MTA\)](#): En omfattande historisk genomgång av tyska gatunamn i Budapest fram till 1872 (på ungerska/tyska).

Jag hittade min adressförteckning och kartor över Budapest under 1800-talet. Nu hade jag originalkällorna och den som kommer att läsa min artikel kommer att kunna gå direkt till dessa källor. Jag behöver inte ens upplysa om att det var AI som hittade de åt mig, lika

lite som jag tidigare talade om att jag hade funnit mina källor genom en bibliotekskatalog eller en arkivförteckning.

På det här sättet blir det mycket enklare för den som söker efter källor till släktforskning vid sidan om de självklara som folkräkningar, födelse-, vigsel eller dödböcker.

Vad man ska tänka på när man ställer frågor till en AI-app är att AI är ingen uppslagsbok. AI söker inte efter fakta utan i stället *förutsäger AI ord baserade på sannolikhet*. En uppslagsbok innehåller texter granskade av experter. En AI chattbott svarar genom att pussla ihop ord som sannolikt hör ihop. Det därför vi talar om att AI använder sig av språkmodeller.

Man ska därför alltid kontrollera de uppgifter man erhåller genom AI. På köpet får man då många gånger källor som man kan använda utan att använda AI.

Men man kan också få uppgifter som förefaller helt tagna ur luften. Jag ställde till exempel en fråga till AI-läget i Chrome, om vad en bifogad domstolstext från Långhundra häradsrätts Hötting 1675 handlade om. Jag fick ett svar från AI där det mesta var "hittepå". AI fabulerade och berättade om personer som inte ens var nämnda i den aktuella domstolstexten. Då tog jag samma domstolstext och bad AI maskinellt tolka den handskrivna texten. Då fick jag ett helt annat svar med där endast de i domstolstexten nämnda personerna fanns med och jag kunde se att AI följde texten ord för ord. Den transkriberade texten var dock inte helt begripligt vissa meningar var svåra att förstå. Det rörde sig också om en domstolstext från 1600-talet. Jag frågade då AI om jag kunde få samma text "översatt" till modern svenska och fick en mer begriplig text.

Den fråga man ställer till AI kallas för en prompt. Det är viktigt hur man formulerar sin Prompt. Ju bättre du formulerar din fråga desto bättre svar får du. Det finns flera videos på Youtube som kan hjälpa till med detta t ex Lisa Lousie Cooke *Ten Powerful AI Prompts for AI* https://youtu.be/g_pkESN4Ptk?si=DQTdcSOZ9qd5YUne

Har man Chrome som sin webbläsare så har man tillgång till AI i det som heter AI-läge. Googles chattbott som finns i Chrome heter Gemini. Den kan man också använda som självständig app. Microsoft har utvecklat Co-Pilot. Den mest kända AI-appen heter Chat-GPT. De olika AI-apparna finns ofta både i gratisversioner och med premiumversion som man betalar för. Börja med att pröva gratisversionerna.

På Youtube finns nu ett flertal videos om hur man kan använda olika AI-verktyg i sin släktforskning. De flesta är på engelska. En av de senaste är *The 4 Most Usefull 2026 Tools for Genealogy* med Denyse Allen https://youtu.be/hyD3Q0sz5Kg?si=cBFWOUMZPAI_3TGT. Här presenteras fyra olika AI-appar, Chat GPT, Claude, Gemini och Perplexity ,och deras olika styrkor. Enligt Denyse Allen är Chat GPT bäst för att testa idéer, Claude mest användbar för att ta fram rapporter, Geminis styrka är transkribera handstilar och den mindre kända Perplexity mest användbar för att göra bra sammanfattningar av dokument.

Det finns några videos om AI och släktforskning på svenska på Youtube. En är med Linda Kvist, AI till hjälp i släktforskningen <https://www.youtube.com/watch?v=JzXEB1yTyM>. Det är ett föredrag hon höll för ArkivDigital som åtföljs av en diskussion om vad man kan göra med olika AI-appar. Linda presenterar utförligt AI-appen Notebook LM som är utvecklad av Google. Här bestämmer hon sig i förväg vilka källor hon vill att Notebook LM ska arbeta med och på så sätt kan hon få fram enkla manualer på svenska om hur man till exempel använder DNA tjänster som DNA-Painter och WATO där manualerna är omfattande och skrivna på engelska. Linda tar även upp ChatGDP.

Det finns många engelska videos på Youtube om hur släktforskare kan och ska använda AI som sin forskningsassistent. Det kan vara bra att titta på flera innan du väljer att börja med AI. Genomgående är rådet att börja med ett avgränsat problem. Du måste också förstå att AI kan hjälpa dig som din assistent men aldrig ersätta dig som släktforskare. Det är den urusel på. Men AI kan spara tid för sökningar efter personer och platser, göra repetitiva undersökningar, organisera dina anteckningar, göra det lättare att tyda handstilar men, som sagt, AI kan aldrig ersätta originalkällorna eller dig som släktforskare.

Häromdagen hittade jag en video på temat AI och släktforskning som var alldeles ny som på ett lättförståeligt sätt benade upp utmaningen att som släktforskare använda AI som forskningsassistent. Den heter *AI Is Changing Genealogy Forever | Smart Ways Family Historians Are Using AI in 2026* och finns här <https://www.youtube.com/watch?v=zC91P0vS5F0>. Titta på den och prova sedan och skaffa dig en egen uppfattning vad du kan använda AI till.